

УДК 371.134
DOI: 10.24144/2524-0609.2019.44.71-74

Козубовська Ірина Василівна

доктор педагогічних наук, професор
завідувач кафедри загальної педагогіки і педагогіки вищої школи
ДВНЗ «Ужгородський національний університет»
м. Ужгород, Україна
kozub@hotmail.com

Козубовський Ростислав Володимирович

кандидат педагогічних наук
доцент кафедри соціології та соціальної роботи
ДВНЗ «Ужгородський національний університет»
м. Ужгород, Україна
rostyslav.kozubovskiy@uzhnu.edu.ua
ORCID ID: <http://orcid.org/0000-0001-9976-1931>

УЧАСТЬ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ У ВОЛОНТЕРСЬКІЙ ДІЯЛЬНОСТІ

Анотація. Стаття присвячена проблемі волонтерської діяльності. Здійснено короткий історичний екскурс до витоків волонтерської діяльності. Розкрито сутність поняття «волонтерство», проаналізовано основні сфери діяльності волонтерів, обґрунтовано його значення в громадянському суспільстві. Методи дослідження: *теоретичні*: аналіз наукової літератури, документів, узагальнення, класифікація (для з'ясування ключових понять дослідження), систематизація, групування (для концептуалізації основних положень дослідження); *емпіричні*: спостереження, бесіда, інтерв'ю (для виявлення реального стану залучення учнів до волонтерської роботи). Підкреслюється особлива актуальність волонтерської діяльності в кризові періоди розвитку суспільства, що власне спостерігається сьогодні в Україні. Тому важливим є питання залучення до волонтерської роботи якомога більше учасників, включаючи учнівську молодь, в тому числі й молодших школярів. Охарактеризовано особливості участі у волонтерській діяльності учнів початкових класів. Обґрунтовано позитивний вплив волонтерської діяльності на формування особистості молодшого школяра.

Ключові слова: волонтерство; молодь; учні; початкова школа; діяльність.

Вступ. Волонтерський рух, який був започаткований ще у 1859 році і асоціюється з іменем Анрі Дюрана і створенням організації «Червоний Хрест», на сьогоднішній день є надзвичайно поширеним у багатьох країнах світу тому числі й Україні. Добровольчі ініціативи розповсюджуються майже на будь-яку сферу людської діяльності – роботу з соціально незахищеними верствами населення (інвалідами, людьми похилого віку, маргіналами); роботу в рамках неформальної освіти, спрямованої на спілкування в іншомовному середовищі; розвиток проєктів, які зміцнюють дух соціальної терпимості; миротворча діяльність, розв'язання конфліктів; екологічний захист; активізація населення у глибинці тощо. Незважаючи на досить широкий спектр діяльності волонтерів, аналіз історії розвитку і сучасного стану волонтерства у різних країнах доводить, що основною галуззю діяльності добровольців є соціальна, тобто та важлива сфера діяльності, у якій участь держави визнається недостатньо ефективною.

Особливо актуальною є волонтерська діяльність в кризові періоди розвитку суспільства, що красне спостерігається сьогодні в Україні. Тому важливим є питання залучення до волонтерської роботи якомога більше учасників, включаючи учнівську молодь, в тому числі й молодших школярів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. В Україні волонтерство інтенсивно розвивається з початку 90-х років і багато аспектів цього явища ще не знайшли достатнього відображення у дослідженнях вітчизняних учених. Окремі аспекти волонтерського руху розкриті у працях: О.Безпалько, Р.Вайноли, Н.Заверико, А.Капської, Т.Лях, Ю.Поліщук, С.Савченко та ін. Слід відзначити, що вітчизняні і зарубіжні науковці по-різному тлумачать поняття «волонтерська діяльність»: О. Акімова, Л. Вандишева, І. Зверева, Л. Мішик, І.Мигович, С.Пальчевський, Ю.Хоруужий трактують її як добровільну діяльність, що здійснюється фізичними особами на за-

садах неприбутковості, без заробітної платні та просування по службі, заради добробуту та процвітання спільнот і суспільства загалом; гуманістичну діяльність, спрямовану на соціальну допомогу певним верствам населення, розвиток добробуту та процвітання суспільства», що не вимагає матеріальної винагороди та ґрунтується на потребі реалізації цінностей; О.Акімова, В.Бочарова, В.Воронов, Б.Вульф, О.Главник, Т.Друженко, Н.Івченко, Р.Ларсен, В.Петрович, Ю.Поліщук, Н.Романова, Д.Хепурт та ін. тлумачать волонтерську діяльність як добровільчу діяльність, засновану на ідеях безкорисливого служіння гуманним ідеалам людства, без мети отримання прибутку, одержання оплати або кар'єрного зросту; отримання всебічного задоволення особистих і соціальних потреб шляхом надання допомоги іншим людям; О.Безпалько, Н.Заверико, І.Зверева та ін. розглядають волонтерську діяльність як основу функціонування громадських організацій, територіальних громад, форму громадянської активності населення; Н.Лях наголошує на особливій ролі молоді у волонтерському русі. Водночас, дуже мало робіт присвячено питанням участі учнівської молоді у волонтерській діяльності (О.Литовченко, В.Романчишин та ін.)

Мета дослідження – виявити можливості залучення до волонтерської діяльності учнів початкової школи, що передбачає вирішення таких завдань: з'ясувати сутність поняття «волонтерська діяльність», проаналізувати розвиток волонтерської діяльності, розкрити можливості участі у волонтерській діяльності молодших школярів. **Методи дослідження:** *теоретичні*: аналіз наукової літератури, документів, узагальнення, класифікація (для з'ясування ключових понять дослідження), систематизація, групування (для концептуалізації основних положень дослідження); *емпіричні*: спостереження, бесіда, інтерв'ю (для виявлення реального стану залучення учнів до волонтерської роботи).

Виклад основного матеріалу. У Загальній декларації волонтерів відзначається, що волонтерство – це добровільний вибір, який виражає особистісні погляди і позицію; передбачає активну участь громадянина в громадському житті; сприяє покращенню якості життя, поглибленню солідарності між людьми; зумовлює реалізацію основних людських потреб на шляху побудови більш справедливої суспільства; сприяє більш збалансованому економічному і соціальному розвитку; виражається зазвичай у спільній діяльності в рамках різних асоціацій (Стеженська, Вержиковська, 2002, с.11-13).

Слід підкреслити, що волонтерство є дуже важливою складовою громадянського суспільства. За допомогою волонтерства: в суспільстві підтримуються і підсилюються такі загальнолюдські цінності, як милосердя, турбота, допомога; люди реалізують свої можливості, повністю розкривають свій людський і професійний потенціал; встановлюються зв'язки, які сприяють вирішенню важливих життєвих питань багатьох людей.

Зауважимо, що поняття «волонтер», «волонтерство» можна конкретно й адекватно застосовувати лише за умови зародження, становлення й функціонування його як суспільної організації громадянського суспільства. Сутність цього явища можна визначити як особливу форму спонтанного самовиявлення вільних громадян і добровільно сформованих ними для обстоювання власних інтересів організацій та об'єднань в усіх сферах життя суспільства і як певну систему відносин, яка склалась для досягнення певної спільної мети – реалізації власних бажань, себе самого через надання безкорисливої цілеспрямованої допомоги іншим індивідам.

Волонтерство – це добровільний вибір, що відображає особисті погляди і позиції; це активна участь громадянина в житті суспільства, що виражається, як правило, у суспільній діяльності в межах різного роду асоціацій. Волонтерство сприяє покращенню якості життя, особистому процвітання й поглибленню солідарності, реалізації основних потреб на шляху будівництва більш справедливого і мирного суспільства, більш збалансованому економічному і соціальному розвитку.

Добровільна праця – один із найбільш яскравих феноменів людської цивілізації, який свідчить, що на тлі технічного прогресу здійснюється еволюція людського духу. Спираючись на теорію потреб А. Маслоу, можна зробити висновок, що люди, які виконують добровільну роботу, досягли вершини піраміди потреб, тобто реалізують потребу в самоактуалізації.

Волонтерський рух існує вже багато десятиліть. І хоч в різних країнах це явище має різні назви, воно є універсальним людським феноменом, який зустрічається в усіх культурах, на всіх рівнях економічного розвитку, серед представників обох статей і людей різного віку. Він є однією з найбільш ефективних форм роботи з молоддю, невичерпним джерелом набуття громадянської освіти, дає можливість реалізувати себе у служінні суспільству. Велика кількість громадських організацій поєднує людей, які на добровільних засадах беруть участь у соціальних програмах щодо попередження негативних явищ та надання допомоги іншим в їх розвитку, соціальному становленні, інтеграції у суспільство тощо (Р.Вайнола, А.Капська, 1999).

Мотиви для вступу до рядів добровольців можуть бути різними: переконання етичного і релігійного характеру; потреба в спілкуванні, активності, реалізації своїх здібностей, суспільному і державному

визнанні; бажання оволодіти новою професією, добитися поліпшення діяльності соціальної установи. Часто добровільними помічниками стають ті, хто вже отримав допомогу і підтримку від організації і тепер хотів би передати власний досвід подолання критичної ситуації іншим.

У волонтерського руху дуже багато позитивних аспектів. Волонтери – не тільки альтруїсти, вони також працюють заради набуття досвіду, спеціальних навичок і знань, встановлення особистих контактів. Часто волонтерська діяльність – це прямий шлях до майбутньої оплачуваної роботи, завжди можливість проявити і зарекомендувати себе, реалізувати почуття особистої громадянської відповідальності.

Волонтерський рух в Україні з кожним роком набуває все більшої потужності, об'єднує усе більше громадян та залучає значні людські ресурси, що потребує чіткого законодавчого регулювання. Держава намагається реагувати на цю потребу часу, про що свідчить визначення у законодавчому полі основ державної політики щодо волонтерства, введення до законодавства основних термінів і понять стосовно волонтерського руху.

Так, законодавчо визначений термін «волонтерський рух», задекларовано, що підтримка і сприяння його розвитку є одним з основних напрямів державної політики у сфері соціальної роботи з дітьми та молоддю, організовано проведення в Україні у 2001 році Міжнародного року волонтерів, у межах якого розроблено низку заходів щодо сприяння розвитку в Україні волонтерського руху; утворена Кабінетом Міністрів України Координаційна рада з питань розвитку та підтримки волонтерського руху, легітимізовано право волонтерів на їх залучення до надання соціальних послуг і відповідно до положення, затвердженого Кабінетом Міністрів України, яке регулює цю діяльність, передбачено право суб'єктів, які надають соціальні послуги, залучати волонтерів на договірних засадах для виконання цієї роботи. Положення про волонтерську діяльність у сфері надання соціальних послуг затверджено Постановою Кабінету Міністрів України 10 грудня 2003 р. У Положенні визначено, що волонтерська діяльність – це добровільна неприбуткова діяльність фізичних осіб - волонтерів, яка спрямована на надання допомоги особам, що перебувають у складних життєвих обставинах та потребують сторонньої допомоги, і сприяє самореалізації волонтера (Офіційний вісник України, 2003, с.144) . У 2004 році схвалено концепцію проекту закону України «Про волонтерський рух» . У 2010 році Верховна Рада України ухвалила проект Закону України «Про волонтерський рух». Відповідно до документу, основні напрями волонтерської діяльності включають надання допомоги окремим соціальним групам, особам, сім'ям, які перебувають у складних життєвих обставинах та потребують сторонньої допомоги. Зокрема, у проекті розглянуто механізми надання соціальної допомоги та духовної підтримки, сестринського догляду пацієнтам відділень паліативної допомоги та гериатричних відділень і членам їх сімей. У проекті зазначена участь волонтерів у діяльності, пов'язаній з захистом прав сімей, дітей та молоді, організацією масових спортивних і культурних заходів національного та міжнародного значення, охороною навколишнього природного середовища та культурної спадщини тощо. Сам закон був затверджений порівняно недавно – 19 квітня 2011 року Верховною Радою України (Відомості Верховної Ради України, 2011, с. 435).

Все це сприяло поширенню волонтерського руху в Україні, його становленню та організаційному

оформленню.

Як відзначають вітчизняні дослідники, особливість волонтерського руху в Україні полягає в тому, що найчисельнішою групою волонтерів, які працюють у соціальній сфері, є учнівська та студентська молодь. Участь молодих людей у волонтерському русі дає їм змогу зробити особистий внесок у розв'язання соціальних проблем, випробувати свої можливості, беручи участь у проектах і програмах соціальної спрямованості. Саме серед студентів виникають і розвиваються різні молодіжні рухи, організації.

Ми абсолютно солідарні з ученими, які основну роль у волонтерському русі відводять молоді. Водночас вважаємо за доцільне якомога раніше залучати молодь до волонтерської діяльності, починаючи з початкових класів загальноосвітньої школи. Це не означає, що молодші школярі можуть бути членами конкретних волонтерських організацій, оскільки, відповідно до чинного законодавства, волонтерами можуть бути особи, які досягли 16 років і, як виняток (за згодою одного з батьків або особи, що його заміняє), – 15 років. Проте, на нашу думку, молодші школярі успішно можуть брати посильну участь у добровільній безкорисливій діяльності разом з учнями старших класів школи, вчителями, батьками, своїми старшими братами і сестрами, друзями, представниками волонтерських організацій.

Практика свідчить, що молодші школярі можуть бути залучені до різноманітної волонтерської робо-

ти. Це, зокрема: охорона культурних та історичних пам'яток; екологічна діяльність; допомога людям похилого віку, ветеранам війни, інвалідам; участь у проведенні благодійних ярмарків з метою надання адресної допомоги; догляд за могилами загиблих воїнів; участь у патріотичних акціях, проектах; участь у благодійних концертах, виставах; збір іграшок та книжок для дитячих будинків, центрів реабілітаційної роботи з дітьми; поповнення фондів дитячих бібліотек; підтримка і спілкування з дітьми з обмеженими можливостями; підготовка і розсилка вітальних листівок для воїнів АТО, прибирання території школи тощо. Цей перелік можна розширити. Причому, велике значення в залученні молодших школярів до волонтерської діяльності має не стільки реальна користь від результатів їх роботи, хоч вона, безперечно, існує, але той позитивний вплив, який волонтерська діяльність здійснює на формування особистості молодшого школяра, виховання у нього таких властивостей, як гуманізм, емпатія, милосердя, відповідальність та ін.

Висновки. Волонтерська діяльність є важливою складовою громадянського суспільства. Це – одна з найбільш ефективних форм роботи з молоддю, невичерпне джерело набуття громадянської освіти, що дає можливість реалізувати себе у служінні суспільству. До волонтерської діяльності слід ширше залучати учнівську молодь. Питання щодо можливостей залучення учнівської молоді, зокрема й молодших школярів, потребує подальшого вивчення.

Список використаної літератури

- Волонтерський рух в Україні: тенденції розвитку: методичний матеріал.* Р.Х.Вайнола, А.Й.Капська, Н.М.Комарова, О.А.Кузьменко. Київ: Академпрес, 1999. 285 с.
- Загальна декларація волонтерів. Волонтерський рух в Україні: збірник документів, прийнятих на XI Конгресі Міжнародної Асоціації Волонтерів.* Упорядники: Є.І.Стеженська, Н.В.Вержиховська. К.: ТИРАЖ, 2002. Вип.2. С.11-13.
- Закон України про волонтерську діяльність.* Відомості Верховної Ради України. 2011. № 42. С.435.
- Положення про волонтерську діяльність у сфері надання соціальних послуг.* Кабінет Міністрів України. Офіційний вісник України. 2003. № 51. С.144

References

- Polozhennia pro volontersku diialnist u sferi nadannia sotsialnykh posluh [Regulations on Volunteering Activity in the Field of Provision of Social Services] (2003). *Kabinet Ministriv Ukrainy. Ofitsiyni visnyk Ukrainy – Cabinet of Ministers of Ukraine. Official Bulletin of Ukraine, 51*, p.144 [in Ukrainian].
- Vainola, R.Kh., Kapska, A.Y., & Komarova, N.M. (1999). *Volonterskyi rukh v Ukraini: tendentsii rozvytku [Volunteer Movement in Ukraine: Trends in Development]*. Kyiv: Akadempres [in Ukrainian]
- Zahalna deklaratsiia volonteriv [The Universal Declaration of Volunteers] (2002). *Volonterskyi rukh v Ukraini: zbirnyk dokumentiv, pryiniatykh na XI Konhresi Mizhnarodnoi Asotsiatsii Volonteriv – Volunteer Movement in Ukraine: Collection of documents adopted at the XI Congress of the International Association of Volunteers.* Kyiv: TYRAZH [in Ukrainian]
- Zakon Ukrainy pro volontersku diialnist [Law of Ukraine on Volunteering Activity] (2011). *Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy – Bulletin of the Verkhovna Rada of Ukraine, 42*, p.435 [in Ukrainian].

Стаття надійшла до редакції 23.04.2019 р.
Стаття прийнята до друку 29.04.2019 р.

Козубовская Ирина

доктор педагогических наук, профессор,
заведующая кафедрой общей педагогики и педагогики высшей школы
Государственное высшее учебное заведение
«Ужгородский национальный университет»
г.Ужгород, Украина

Козубовский Ростислав

кандидат педагогических наук
доцент кафедры социологии и социальной работы
ГВУЗ «Ужгородский национальный университет»
г.Ужгород, Украина

УЧАСТИЕ МЛАДШИХ ШКОЛЬНИКОВ В ВОЛОНТЕРСКОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ

Аннотация. Статья посвящена проблеме волонтерской деятельности. Осуществлен короткий исторический экскурс к истокам волонтерской деятельности. Методы исследования: теоретические: анализ научной литературы, документов, обобщение, классификация (для выяснения ключевых понятий исследования), систематизация, группировка (для концептуализации основных положений исследования); эмпирические: на-

блюдение, беседа, интервью (для выявления реального состояния привлечения учащихся к волонтерской работы). Раскрыта сущность понятия «волонтерство», проанализированы основные сферы деятельности волонтеров, обосновано его значение в гражданском обществе. Подчеркивается особая актуальность волонтерской деятельности в кризисные периоды развития общества, что характерно сегодня для Украины. Поэтому важным является вовлечение в волонтерскую деятельность как можно больше участников, включая учащихся, в том числе и младших школьников. Охарактеризованы особенности участия в волонтерской деятельности учащихся начальной школы, подчеркивается положительное влияние на процесс формирования личности младших школьников их участие в волонтерской работе.

Ключевые слова: волонтерство; молодёжь; учащиеся; начальная школа; деятельность.

Kozubovska Iryna

Doctor of Pedagogic Sciences, Professor
Head of Department of General Pedagogy and Pedagogy of Higher School
State Higher Education «Uzhhorod National University»
Uzhhorod, Ukraine

Kozubovskiy Rostyslav

Candidate of Pedagogic Sciences, PhD
Associate Professor of the Department of Sociology and Social Work
State University «Uzhhorod National University»
Uzhhorod, Ukraine

PARTICIPATION OF THE PUPILS OF PRIMARY SCHOOLS IN THE VOLUNTEERING ACTIVITY

Abstract. The Volunteer Movement was launched in 1859, it is associated with André Durand and the Red Cross Society. Today volunteering has grown into an international movement of global scale. Volunteers have united from more than a 100 countries and established in 1970 the International Association for Volunteer Effort. At present the international volunteer movement consists of many organizations. The Universal Declaration of Volunteers has provided the definition of «volunteering» – a voluntary choice that: expresses personal views and positions; involves active participation of a citizen in the public life; contributes to the improvement of life quality, the enhancement of solidarity between people; predetermines the realization of basic human needs on the way to more just society; contributes to more balanced economic and social development; is usually expressed in joint activities within different associations. In different countries, this phenomenon has different names, but it is a universal human phenomenon that occurs in all cultures, at all levels of economic development, among representatives of both sexes and people of all ages. Volunteering is one of the most effective forms of work with young people, an inexhaustible source of civic education, enabling them to realize themselves in serving the society. In Ukraine volunteering has been actively developing since the mid-1990s. In 2010 the project of the Law of Ukraine «On Volunteer Movement» was adopted. According to the document, the main areas of volunteering activity include helping social groups, individuals, and families in difficult living conditions and in need of outside help. It indicated the mandatory participation of volunteers in activities related to the protection of the rights of families, children and young people. The Law itself was approved in 2011. Various aspects of volunteering activity have been covered in the works of scientists (O.Bezipalko, G.Boyko, R.Vainola, T.Golovanov and others). According to the opinion of T. Lyakh, the main feature of volunteering activity in Ukraine is the predominance of the youth (mainly students) involved in the work of volunteers in the social sphere. But it is very important to involve in volunteering the youth of secondary schools including pupils of primary schools. They are able to do many useful things: to communicate with children deprived of parental care and children with disabilities, to work with the elderly, and take part in various volunteering activities (patronage over veterans, caring for anonymous graves, cleaning up the town, protecting ecology etc.).

Key words: volunteering; the youth; pupils; primary school; activity.